

Nr 9.

Ankom till riksdagens kansli den 1 april 1943 kl. 3 e. m.

Andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av väckt motion angående befrielse från beredskapstjänstgöring eller uppskov därmed för ordförande i kristidsnämnd.

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess tredje tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 280, hava herrar *Hallén* och *Kyling* hemställt, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om sådana ändrade bestämmelser, att ordförande i kristidsnämnd må erhålla befrielse eller längre uppskov med sin beredskapstjänstgöring.

I fråga om motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Över motionen har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat utlåtanden från försvarsstaben (högkvarteret), statens livsmedelskommission och statens arbetsmarknadskommission.

Utredning.

Chefen för försvarsstaben anför: »De personalgrupper, som enligt gällande bestämmelser erhålla uppskov, äro redan nu mycket stora. I dessa ingå i stor utsträckning kommunala förtroendemän och tjänstemän. Enligt krigets erfarenhet kan med starka skäl göras gällande, att en begränsning av rätten till uppskov borde företagas. Med hänsyn härtill måste jag avstyrka, att för kommunernas räkning ytterligare värnpliktig personal tages i anspråk, ehuru jag väl förstår, att vissa svårigheter kunna uppkomma för kommunerna, om ordförandena i kristidsnämnderna inkallas till militärtjänstgöring.

Huruvida möjlighet att giva ordförandena i kristidsnämnderna uppskov lämpligen kan ordnas på det sättet, att uppskovet för andra kommunala förtroendemän eller tjänstemän i stället bortfaller, kan jag ej uttala mig om.»

Statens livsmedelsnämnd framhåller följande: »Kristidsnämndernas ordförande tillhöra för närvarande uppskovsgrupp II och ha hittills icke ansetts kunna beviljas mobiliseringsuppskov. I vissa fall har emellertid anstånd med eller hempermittering från beredskapstjänstgöring efter särskild framställning kunnat beviljas värnpliktiga kristidsnämndsordförande.

Med hänsyn till att en kristidsnämndsordförandes arbetsuppgifter äro mycket omfattande och icke bygga på tidigare kommunal praxis utan vila på nya, av kristiden betingade bestämmelser, måste synnerligen allvarliga svårigheter uppstå för en kristidsnämnd, vars ordförande exempelvis genom militärinkallelse

nödgas avbryta sin verksamhet. I mycket stor utsträckning har kristidsnämndernas arbete av olika skäl, bland annat kostnadsskäl, kommit att ombesörjas av ordföranden personligen. Endast kristidsnämnderna på större orter torde ha anställt kanslipersonal, som vid förfall för ordföranden skulle vara kapabel att nöjaktigt utföra det löpande arbetet. Med hänsyn till kristidsnämndsarbetets art tarvas förhållandevis lång övning för att en ny nämndordförande på ett tillfredsställande sätt skall kunna sköta verksamheten.

Kristidsstyrelserna ha efter anmodan av livsmedelskommissionen sökt att till ordförande i kristidsnämnderna utse personer, som icke befinna sig i värnpliktsåldern. Detta har emellertid icke alltid varit möjligt. Av landets 1.750 kristidsnämndsordförande torde för närvarande, enligt en av livsmedelskommissionen gjord undersökning, omkring 400 befinna sig i värnpliktsåldern. Kristidsnämnderna ha, på anmodan av livsmedelskommissionen, för nämndarbetet sökt utnyttja även andra ledamöter av kristidsnämnden än ordföranden, i första hand i syfte att låta någon person förutom ordföranden erhålla erforderlig övning i fråga om nämndarbetets skötsel, för den händelse ordföranden av en eller annan anledning skulle få förfall. Av olika skäl — bland annat risken för kostnader och avståndsförhållanden inom kommunerna — har det dock inte alltid låtit sig göra att på detta sätt skaffa en tillfredsställande reservkraft.

De svårigheter, som uppstå för en kristidsnämnd, om dess ordförande blir inkallad till militärtjänst, äro, såvitt livsmedelskommissionen kan bedöma, i många fall väsentligt större än de olägenheter, som i motsvarande situation skulle förorsakas åtskilliga andra kommunala organ, vilkas ordförande nu tillhöra uppskovsgrupp I och sålunda ha större möjligheter till mobiliseringsuppskov.

Livsmedelskommissionen finner, med stöd av ovanstående, skäl föreligga för sådan ändring av uppskovskungörelsen, att ordförande i kristidsnämnd hänföres till uppskovsgrupp I. Kommissionen får därför för sin del uttala sin avslutning till det i motionen framförda förslaget.»

Statens arbetsmarknadskommission har anfört: »Arbetsmarknadskommissionen har jämlikt 6 § uppskovskungörelsen (SFS nr 717/1940) icke under fredstid någon beslutanderätt beträffande beviljande av uppskov med inställelse till värnpliktstjänstgöring vid mobilisering (mobiliseringsuppskov) för värnpliktiga, vilka inneha befattningar m. m., som äro upptagna i kungörelsens bilaga (uppskovsgrupp I). Däremot äger kommissionen jämlikt 7 § kungörelsen att med vissa undantag och intill ett visst antal bevilja mobiliseringsuppskov till övriga värnpliktiga, för vilka kommissionen prövar uppskov erforderliga (uppskovsgrupp II). Mobiliseringsuppskov gäller även som uppskov med inställelse till värnpliktstjänstgöring vid förstärkt försvarsberedskap (beredskapstjänstgöring).

Ordförandena i kommunalstämma, kommunalfullmäktige och kommunalnämnd liksom även ordförandena i stadsfullmäktige, municipalstämma, muni-

cipalfullmäktige och municipalnämnd, drätselkammarens verkställande ledamot och kommunalkamrer äro att hänföra till uppskovsgrupp I samt kunna medgivas mobiliseringsuppskov till den varaktighet och omfattning, som vederbörande länsstyrelse äger bestämma.

På grund härav har det för kommunala ändamål tagits i anspråk ett icke obetydligt antal uppskovsrum. Då uppskovsvolymen med hänsyn till krigsmaktens personalbehov vid ett krig måste så mycket som möjligt begränsas, har arbetsmarknadskommissionen därför hittills icke ansett sig kunna bevilja mobiliseringsuppskov till värnpliktiga ordförande i kristidsnämnder, vilka liksom övriga värnpliktiga befattningshavare inom krisadministrationen hänföras till uppskovsgrupp II. Då det gällt krisorganen ha mobiliseringsuppskov endast medgivits för sådana särskilt kvalificerade värnpliktiga befattningshavare vid läns- och centrala organ, för vilka ersättare icke ansetts kunna anskaffas vid mobilisering.

Även om en hel del ordförande i kristidsnämnderna äro icke-värnpliktiga, är antalet nämnder så stort, omkring 1.800, att beviljandet av mobiliseringsuppskov till de värnpliktiga ordförandena skulle betyda en icke ringa ökning av uppskovsvolymen.

Arbetsmarknadskommissionen anser emellertid att värnpliktiga kristidsnämndsordförande med hänsyn till uppdragets art i vissa fall borde erhålla mobiliseringsuppskov. Detta borde kunna möjliggöras utan att uppskovsvolymen utökas, om ordförandena i stadsfullmäktige, kommunalstämma, kommunalfullmäktige, municipalstämma och municipalfullmäktige hänfördes till uppskovsgrupp II och kommissionen därigenom finge befogenhet jämligt 7 § uppskovskungörelsen att i varje särskilt fall pröva behövligheten av uppskoven för nämnda ordförande. Kommissionen är nämligen av den uppfattningen, att värnpliktiga ordförande i stadsfullmäktige, kommunalstämma etc. till mycket stor del borde utan alltför stora olägenheter och svårigheter vid mobilisering kunna ersättas med icke-värnpliktiga och att därför antalet mobiliseringsuppskov för dessa ordförande borde avsevärt kunna nedbringas.

Därest antalet uppskov för ordförandena i stadsfullmäktige, kommunalstämma etc. minskas på sätt ovan antytts, skulle sålunda inom nuvarande uppskovsvolym mobiliseringsuppskov inom uppskovsgrupp II kunna beviljas sådana värnpliktiga ordförande i kristidsnämnder, för vilka ersättare icke kunna erhållas vid mobilisering.

Arbetsmarknadskommissionen har beslutat att i dylikt syfte hos Kungl. Maj:t hemställa, att ordförandena i stadsfullmäktige, kommunalstämma, kommunalfullmäktige, municipalstämma och municipalfullmäktige icke längre måtte hänföras till uppskovsgrupp I.

Vad beträffar befrielse enbart från beredskapstjänstgöring får arbetsmarknadskommissionen anföra följande.

Anstånd med eller hempermittering från beredskapstjänstgöring beviljas icke av arbetsmarknadskommissionen utan av militär myndighet eller Kungl.

Maj:t, i regel det senare. Kommissionens medverkan i anstånds- och hempermitteringsärenden framgår av kommissionens cirkulär nr G 14/1942 och generalorder nr 1837/1941.

I de fall, då arbetsmarknadskommissionen efter samråd med statens livsmedelskommission funnit anstånd med (hempermittering från) beredskapstjänstgöring för kristidsnämndsordförande i nuvarande läge vara erforderligt med hänsyn till att kompetenta ersättare icke omedelbart kunnat erhållas, har arbetsmarknadskommissionen tillstyrkt ansökningar om dylikt tillstånd. Kungl. Maj:t har i regel beviljat de av kommissionen sålunda tillstyrkta ansökningarna.

Utskottet.

För egen del får utskottet anföra följande:

Vissa kommunala förtroendemän såsom ordförande i kommunalstämma, kommunalnämnd, stadsfullmäktige, o. s. v. äro enligt nu gällande bestämmelser gynnsammare ställda ifråga om befrielse från beredskapstjänstgöring än övriga. Till denna senare grupp med mindre möjlighet till dylik befrielse höra ordförande i kommunala kristidsnämnder, vilkas befrielse är underkastad omprövning i varje särskilt fall. För den förra gruppen av förtroendemän (grupp I) synas i flertalet fall vid inkallelse ersättare kunna påräknas utan större svårighet. Ett motsatt förhållande torde emellertid ofta råda i fråga om kristidsnämndernas ordförande. Uppdrag som ordförande i exempelvis kommunalstämma torde lättare kunna överflyttas på annan person utan att därför i regel pålägga denne något mera tidskrävande arbete för att sätta sig in i uppgiften. Nödvändigheten för en ordförande i kristidsnämnd däremot att kunna behärska den jämförelsevis omfattande kristidslagstiftningen samt äga personlig kännedom om det klientel, som finnes inom hans arbetsområde, gör att personvalet för en sådan uppgift blir mera begränsat.

Vad statens livsmedelskommission och statens arbetsmarknadskommission anfört till stöd för en åtgärd i motionens syfte kan utskottet ansluta sig till. En omgruppering, innefattande nedflyttning från grupp I till grupp II av vissa kommunala förtroendemän med vidsträcktare rätt till befrielse från dylik tjänstgöring skulle utan tvivel vara ägnad att — samtidigt som den innebär ett skäligt hänsynstagande till försvarets behov — underlätta i motionen ifrågasatt befrielse från beredskapstjänstgöring för ordförande i kristidsnämnd.

Då det här syntes utskottet vara av synnerlig vikt att samhällets organ för folkförsörjning m. m. i kristid fungera så väl som möjligt, är utskottet berett att, under åberopande av innehållet i de över motionen avgivna utlåtandena och vad i övrigt här ovan anförts, förorda åtgärder, som innebära ökad möjlighet till befrielse från beredskapstjänstgöring för ordförande i kristidsnämnd, även om så skulle behöva ske på bekostnad av möjligheten till befrielse från dylik tjänstgöring för vissa andra kommunala förtroendemän, exempelvis ordförande i kommunalstämma. Utskottet får därför hemställa,

att kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen, med bifall till motionen II: 280, ville hos Kungl. Maj:t anhålla om

sådana ändrade bestämmelser, att ordförande i kristidsnämnd må erhålla befrielse eller längre uppskov med sin beredskaps-tjänstgöring.

Stockholm den 1 april 1943.

På utskottets vägnar:

MARTIN LJUNGBERG.

Närvarande: se utlåtande nr 8.
